Sector cultural? encara n'hem d'aprendre

Publicat per Interacció [1] el 29/07/2015 - 09:17 | Última modificació: 05/02/2026 - 14:08

Pep Montes [2] | Variacions [3]

Fa uns dies contestava una piulada de l'amic Carles Spa tot dient-li que era un insensat. No es tractava pas d'un d'aquests intercanvis viscerals d'insults, cada cop més freqüents a twitter, a causa de controvèrsies polítiques. Era més aviat una expressió d'admiració per la seva gosadia. Spa va publicar en el seu bloc (que us recomano vivament) una entrada [4] en la que feia un balanç de la política cultural del govern de CiU. El text era tant demolidor com documentat, i va fer força sort a la xarxa. Jo el vaig recomanar i vaig intercanviar alguna piulada amb l'autor. Insatisfet de mena, en Carles deia que, més enllà de reflectir la situació de crisi del món de la cultura, trobava a faltar en termes generals una mica d'autocrítica del sector. Amb totes les dificultats que pugui tenir la delimitació d'això que en diem sector cultural, li semblava que per als seus integrants és fàcil rabejar-se en la crítica a uns dirigents polítics que ho fan tan malament com saben, però que costa una mica més explorar quines són les causes derivades de la pròpia actuació del col·lectiu. En llegir les seves reflexions posteriors a l'article, li vaig dir que el que havia de fer era escriure'n un altre per estimular aquesta autocrítica inexistent. I va, i ho fa. Aquesta és la seva insensata gosadia. Però és que, a més, va tenir la delicadesa de dir públicament que jo, entre d'altres, li ho vaig suggerir. Ja tenim la trampa muntada! No puc (ni vull) deixar de correspondre a la seva invitació al debat. Els últims dies de juliol, quan tots correm per acabar les mil feines que tenim abans que s'acabi el món (això passa a l'agost, com tots sabeu) i suant a mars amb aquesta calor que ens empesta, he de pidolar al món estones disperses de tranquil·litat per confegir un text que faci honor al del Carles (cosa francament difícil, perquè l'home en sap un niu). El segon article del Carles és aquest [5], i això que heu començat a llegir, la meva modesta aportació al debat.

He de dir que, a grans trets, comparteixo l'anàlisi del Carles, i més que contradir les seves afirmacions en voldria matisar algunes, donar més importància a algun element que ell només esmenta de passada i, potser, afegir-ne algun altre que jo no he sabut trobar en el seu text i que a mi em sembla important.

Vaques grasses? On?

Començo per fixar-me en la doble idea amb què Carles inicia la seva reflexió: l'època de les vaques grasses de la cultura i l'allunyament del sector cultural de la ciutadania. La primera part de la frase em planteja greus problemes perquè em costa interpretar la imatge de les vaques grasses. No he tingut mai una vista gaire privilegiada, però crec que les vaques grasses, si n'hi hagués hagut en una quantitat raonablement alta, les hauria vistes. I no és el cas. Davant del risc que m'acusin de miop, afirmo (com, d'altra banda, tantes vegades he fet) que de vaques grasses en l'àmbit de la cultura en aquest país no n'hem tingut mai. Accepto que hàgim viscut alguns anys de major ufanor, però que han estat només destacables per la trista comparació amb la resta de temps, raquític en despesa cultural. Ja se sap que en el país dels cecs, el borni és el rei. Admeto l'existència d'inversions excessives en determinades infraestructures, d'una mala planificació que hagi dut a gastar no allí on feia més falta sinó allí on lluïa més i, en ocasions, a una despesa sobredimensionada tenint en compte les necessitats concretes d'algun territori determinat. Però no accepto que es parli, en termes generals i com a norma, dels anys

d'or de la despesa cultural, entre d'altres raons perquè em remet a aquella infame idea del "hem viscut per damunt de les nostres possibilitats". I què més!

Des que jo en tinc memòria, la despesa en cultura a Catalunya no ha estat mai suficient. I tot i acceptant el poc encert de determinades inversions infraestructurals, admetent fins i tot que els possibles nyaps es van concentrar en una època molt determinada, cosa que abonaria la teoria dels "anys bons", em costaria molt assumir una llista remarcable d'equipaments sobre la que poguéssim afirmar, amb arguments objectius, que hauria estat millor que no es construïssin. D'acord que podríem haver començat per una altra banda, d'acord que en cada cas probablement hauríem trobat despeses en polítiques culturals de major necessitat o urgència, d'acord que no es van dotar els continents d'un contingut adequat, d'acord que ho podríem haver fet força millor. Però a hores d'ara, i a la vista del panorama, a mi no hi ha pràcticament cap equipament que em sobri. I estic disposat a acceptar tots els casos puntuals que se'm vulguin plantejar com a nefastos, i firmo allí on calgui per denigrar la pèssima gestió que se'n va fer en algun cas. Però em nego a afirmar de manera general que en aquest país hem viscut una època de vaques grasses en cultura i que els mals que patim ara siguin en bona part el resultat d'aquesta època.

És obvi que la intenció de Carles Spa és justament la contrària, però no vull deixar de recordar que l'argument del malbaratament o de la despesa ineficient o inadequada ha estat (i continua sent) un dels arguments fonamentals de les propostes de política cultural de signe més conservador i que converteixen en un acte de fe l'economicisme més barat i barroer. Fa cosa de quatre anys vaig dedicar força més estona que la que dedico ara a aquest article a escriure'n un altre en què mirava de reflexionar sobre aquestes qüestions, justament quan es produïa l'adveniment de l'actual imperi de la política cultural d'aparador. En aquell text anticipava i mirava d'alertar sobre algunes coses que malauradament han acabat passant. Una de les coses més lletges que es poden fer és auto-citar-se, però el món de la correcció política no és per a mi. Si teniu una mica més de paciència i humor podeu llegir aquest article [6]que vaig redactar a finals de 2011 i publicar a principis de 2012.

Ciutadania a distància

Segurament la meva posició combativa sobre la idea de les vaques grasses és excessiva tenint en compte que Carles Spa hi passa molt per sobre i sense insistir-hi, però per molt tèbia que resulti la referència, no crec que sigui bo iniciar una reflexió per estimular l'autocrítica del sector sobre la base d'una presumpta certesa que no es pot defensar objectivament. Però també és veritat que tot es matisa quan abordo la segona part d'aquella frase que motivava l'inici d'aquest text i que constitueix el nucli de l'argumentació de Carles Spa. Crec que el mataroní fa una bona anàlisi de les raons que han portat al distanciament d'això que en diem sector cultural de la ciutadania. A títol d'inventari, recordo que Spa es queixa de l'absència de veus públiques del sector que assumissin la crítica de les actuacions deficients o directament errònies, de l'obsessió a posar l'accent en les xifres, el volum i el què de la cultura sense parar prou esment al perquè, de l'intent (fallit) d'aproximació de determinades elits de la gestió cultural al poder polític, i de l'èmfasi excessiu en la situació i interessos del propi sector per comptes de centrar el discurs en els drets culturals i en la necessitat de garantir recursos (no només econòmics) per tal que la ciutadania visqui en primera persona la cultura i tingui l'oportunitat de situar-la en el nucli dur de la seva existència. Des d'aquesta perspectiva, comparteixo plenament les opinions d'Spa.

És aquí, però, on voldria afegir una reflexió que tampoc no és la primera vegada que la faig, però sí en el context del sector cultural estricte. I té a veure, justament, amb el qüestionament d'allò que entenem per sector cultural. Carles Spa fa en els dos articles citats una primera introducció en la que ens alerta sobre la posició des de la que parla, ideològica i professional. Segueixo el seu bon exemple i anoto, abans d'escriure el que vull escriure, que com a professional del món de la gestió cultural tinc un perfil, si no estrany, peculiar. Tot i que he tingut responsabilitats de gestió en organitzacions i institucions netament i inequívocament culturals, la meva praxi professional d'origen és molt eclèctica, vinculada a l'àmbit sociocultural, a polítiques de joventut, a la comunicació, al lleure i (menys del que voldria) a l'educació. Tot i així vaig tenir l'oportunitat de ser director durant dos anys (els primers) del CoNCA, abans que el model s'ensorrés per donar lloc a l'actual versió descafeïnada, i he sigut també membre de la junta directiva de l'associació de gestors culturals de referència a Catalunya. En explicar la meva ubicació eclèctica dins del món de la cultura anticipo els arguments que ara llegireu, i en remarcar la meva participació en organismes culturals rellevants assumeixo la part alíquota de culpa que em pugui correspondre.

Mirem enrere

Quan Spa parla dels anys de major despesa en cultura es refereix als 90 i la primera dècada del nou segle. Amb

tots els matisos que ja he explicat més amunt, estic d'acord amb la datació, que coincideix amb el que jo en diria l'època de la institucionalització de la gestió cultural. I per explicar-me aniré encara una mica més enrere en el temps.

La construcció inicial del model de política cultural que avui tenim es produeix durant els anys d'això que en diem transició democràtica. Veníem d'una època de tancament polític i de llibertats restringides, i en accedir al món "civilitzat" vam haver d'afrontar una feinada ingent: dotar l'administració d'un model de gestió pública que cobrís les innombrables mancances heretades per construir una societat del benestar que pogués, més o menys, homologar-se a la dels nostres veïns del nord. En molt poc temps vam haver de fer moltes coses per posar-nos al dia, i ens va tocar assumir maneres de treballar que desconeixíem tot copiant (amb més o menys traça) models europeus. Ara pocs ho diuen, però en aquella època parlar de cultura era parlar de sociocultura. Parlo de l'època en què a tots els barris i pobles s'obrien locals de titularitat municipal amb uns empleats que defugien l'estil i les maneres dels funcionaris a què estàvem habituats fins al moment i que parlaven indistintament de cultura, serveis socials, joventut, educació i ocupació. Moltes vegades eren els mateixos professionals els que impulsaven serveis i programes en tots aquests àmbits a l'hora. Les mateixes persones obrien o gestionaven casals de joves i programaven teatres, generaven tallers creatius i impulsaven projectes comunitaris (tot i que en aquell moment no se'n deia així), elaboraven models agosarats de centres cívics (sí, sí, eren agosarats!) i dissenyaven polítiques integrals de joventut que, ai las! parlaven més de cultura que de joves, ocupaven el carrer amb tota mena de celebracions i manifestacions artístiques i al mateix temps començaven a desenvolupar equips d'atenció social i polítiques de foment de l'ocupació (us sona, això?).

Tot això ho puc explicar amb relativa comoditat perquè no en vaig ser protagonista: durant els vuitanta no tenia encara edat per dedicar-me professionalment a res. Això sí, jo i els meus coetanis vam ser usuaris i objecte d'atenció de totes aquelles polítiques i de tots aquells professionals. I també he de dir que l'observació de tot això que anava passant em va produir l'enlluernament necessari per prendre la insensata decisió de convertir tot allò en la meva principal ocupació futura.

Institucionalització

Era un època fundacional i, per tant, desendreçada. Però també molt creativa, amb altes dosis de compromís personal i, tot s'ha de dir, de feina no remunerada. Potser el problema, però, és que tot es va haver de fer molt ràpidament, sense gaire temps per aprendre'n (com diu la cançó). Això no és ni un llibre d'història ni un tractat de sociologia, de manera que em deixareu dir que de la necessitat en vam fer virtut, i aquells animadors socioculturals (podeu canviar-ne la denominació però no el paper que van jugar) van esdevenir els responsables de les àrees de cultura, van endreçar pressupostos, van començar a planificar i van aixecar les estructures administratives d'això que avui són les nostres polítiques culturals. I tot allò que els 80 es va fer amb urgències, amb poc temps i molt d'entusiasme, els 90 va començar a trobar pressupostos. En conjunt i vistos amb perspectiva, ja ho he dit, no van ser res desmesurat, però en comparació amb el lloc i el temps d'on veníem, es van convertir en aquesta presumpta edat d'or a què alguns es refereixen. I es van cometre errors a manta. Però no per excés de pressupost sinó per falta de temps, d'aprenentatge, de maduració. La política cultural que va néixer de la necessitat social va ser reconeguda i acceptada com a part integrant i inseparable dels cossos de l'administració. Això, que no es pot negar que va ser un èxit, va portar associats altres mals. La urgència i la precipitació va fer que necessàriament, ens saltéssim etapes de maduració i creixement. La nova administració va posar a les nostres mans recursos i instruments que no sabíem usar d'acord amb els nostres orígens i la institucionalització va estar ineludiblement associada a l'allunyament de la ciutadania.

I ara, després de llegir la descripció que us acabo de fer d'aquella situació, barregeu-la amb les dinàmiques polítiques del país, amb la introducció ideològica de models socials dels poders hegemònics, amb l'èxit econòmic aparent d'un estat que havia fet en deu o vint anys el que altres havien madurat durant quaranta o cinquanta, i no sé si dir també amb el geni particular d'un país que creia que mereixia un lloc cultural i artístic diferent al que havia tingut a causa dels atzars (atzars?) de la seva història.

I ja sé que tot això sona a crítica. Però que consti que no pretén ser-ho. És, crec, una constatació.

Cultura sense adjectius

El cas és que aquella cosa que vam descobrir mirant cap a França (la sociocultura) va quedar relegada a altres àmbits d'una gestió pública que, esclava de les noves i rígides estructures departamentals, va voler alliberar la cultura de qualsevol adjectiu o additiu, i especialment de qualsevol cosa que sonés a social. Perquè el progrés

econòmic i l'enlluernament de la modernitat ens va fer pensar, a partir de cert moment, que allò social era només allò vinculat a l'atenció dels desfavorits, que sortosament eren cada cop menys. O això crèiem.

No poques vegades he hagut de defensar la meva pertinença a l'àmbit de la cultura quan algú m'ho ha qüestionat en dir que jo només (o sobretot) treballo amb joves, o que la cultura a què em dedico és de segona divisió perquè es basa en el treball amb entitats, o que això del lleure és un territori aliè a la creació i l'expressió artística. I en més d'una ocasió s'ha qüestionat la meva idoneïtat per ocupar determinats càrrecs (no per raons tècniques o professionals, que estaria prou bé) sinó perquè no dono el perfil, massa esbiaixat cap a la "cosa social". I, fins i tot, mentre vaig ser membre de la junta de l'associació de gestors culturals vaig haver d'explicar a més d'un perquè algú com jo actuava com a representant d'un sector que, aparentment, no m'era gaire propi.

Els posicionaments públics de tots i cadascun de nosaltres canvien tot sovint de forma molt més ràpida que no ens pensem, al ritme de les tendències polítiques i de les hegemonies canviants. I podria semblar que aquestes dificultats per explicar la meva pertinença al "món" de la cultura són pròpies d'un altre país i d'una altra època. No us ho penseu. Fa quatre dies de tot això que us explico.

Curiosament, havent-me dedicat exactament a allò que vaig aprendre que era la cultura durant els anys vuitanta, he hagut de reivindicar-me com a integrant d'aquest sector durant els primers anys del segle XXI, quan els corrents professionals dominants han relegat a un segon terme pràctiques que no només hauríem de poder defensar com a culturals, sinó que en són l'essència. De vegades, quan expresso la meva dificultat per entendre qui forma part del sector cultural, penso exactament en el paper que puc jugar-hi jo mateix.

I pregunto: podria ser que l'allunyament del sector cultural de la ciutadania tingui a veure, justament, amb la renúncia d'una part dels professionals a reconèixer com a part del món de la cultura a certs tipus d'expressió juvenil, a certes formes d'agrupació social, a l'ús de l'expressió artística com a mitjà o canal d'expressió política, al foment de les primeres experiències artístiques entre els infants, a la recuperació de la vida creativa per a les persones grans, a l'art com a forma de reivindicació social, a la creativitat comunitària que no genera necessàriament un producte identificable com a art, a la pura i simple alfabetització de la població en llenguatges artístics….? Podria ser que la ciutadania no percebés el sector de la cultura com a propi, senzillament perquè el sector de la cultura hagués renunciat a les seves formes d'expressió més genuïnes i essencials? Podria ser?

Probablement la fase aguda d'aquestes actituds que critico ja ha passat. Segurament en part a causa de la crisi econòmica i les múltiples derivades polítiques socials i també culturals, hem entrat en una fase en la que torna a tenir relleu la recuperació de les manifestacions més espontànies d'art i d'expressió social llegida com a cultura. La reconnexió entre el món de la cultura en sentit extens i els professionals que treballen essencialment en tasques de proximitat i mediació amb la ciutadania comença a facilitar el retorn a unes formes de treball amb les que ja havíem experimentat, que havíem volgut convertir en el fonament del nostre treball i que, malgrat això, havíem abandonat cedint protagonisme als lluentons dels aparadors.

Sóc reincident en els meus defectes i torno a citar-me a mi mateix. En aquest bloc vaig publicar l'any passat una entrada [7] d'èxit notable en la que apuntava la recuperació de la connexió entre allò social i allò cultural. Em sembla, altre cop, que l'especialització d'aquell text ajudarà a explicar la meva crítica essencial als professionals del món de la cultura (entre els quals, torno a dir-ho, m'hi compto).

No en sabem més

Carles Spa explica també en el seu text que les diverses mobilitzacions del sector cultural per combatre els efectes de la crisi i les polítiques que l'acompanyen han tingut un èxit limitat i una escassa capacitat de penetració social. Per aventurar la causa d'aquesta situació esmenta el sempre punyent i gairebé sempre encertat Joan Maria Minguet, el qual diu, en primer lloc, que no som gaires i que, per tant, fem poc soroll, i en segon lloc que caiem indefectiblement en la lluita per les engrunes, més motivats per la necessitat de subsistir en condicions adverses, que per lluitar contra una situació que inequívocament assumim com a dolenta i injusta. Les dues raons són paralitzadores. Però un cop assumides, jo n'hi afegeixo una tercera: no en sabem més.

No hem de perdre de vista que el repte és majúscul. Estem parlant de transmetre socialment que això de la cultura és una cosa rellevant, que ha de formar part essencial de la vida de la gent i que reivindicar-la ha de ser una missió assumida en comunitat, amb un lloc al costat de la resta de drets socials (sanitat, educació, habitatge….). Uf. Després d'escriure aquesta frase em venen ganes d'amagar-me sota del llit i esperar que no la llegeixi gaire gent, no fos cas que algú em pregunti com es fa això. D'entrada, una bofetada: mireu-vos aquest article [8] de Jordi

Oliveras, que desenvolupa un dels seus temes preferits per venir-nos a dir que la cultura és una cosa i que el sector i les polítiques culturals una altra, i que la gent, que construeix la pròpia cultura al gust i amb poques ganes de sentir-se dirigida, difícilment se sentirà temptada a assumir reivindicacions d'un "sector" que li costa sortir de si mateix i que connecta poc amb el seu entorn. No sóc devot habitual dels plantejaments d'Oliveras, però aquest article em ve al pèl per dir que ens cal espavilar i fer efectiva aquella reconnexió de què parlava més amunt, amb… la gent. Senzillament, amb la gent. I és en aquest punt que el suggeriment de Carles Spa és plenament pertinent: no hem de parlar tant del sector i ens cal fer una ullada a la gent i els seus drets. Si defensem els drets de la gent, defensarem, sense ni tan sols necessitat de fer-ho explícit, la cultura en sentit extens i, per tant, també el sector o sectors que en puguin formar part.

Que comunitàriament assumim que la cultura és un valor intrínsec a la pròpia existència de les persones i que, per tant, ens cal preservar la possibilitat de gaudir-la en llibertat i amb els recursos mínims necessaris és una tasca de fons. Més amunt, quan deia que les nostres reivindicacions no afloren més perquè no en sabem prou, de fet, el que volia dir és que tot just fa quatre dies que ens hi hem posat. Que l'expressió cultural i artística té una cabuda més que discutible al sistema educatiu, que els serveis públics culturals necessiten més recursos, que ens calen més professionals destinats a fer feina al carrer, en contacte i mediació amb la ciutadania, que ens cal encara multiplicar per molt les oportunitats de la població d'experimentar amb expressions i manifestacions culturals de tot tipus i que, en termes generals, ens cal impregnar la nostra quotidianitat no de grans esdeveniments culturals i artístics (que també) sinó de petites, repetides, insistents i pertorbadores vivències. Quan hàgim fet això durant…. no sé quant de temps…. tindrem alguna oportunitat d'aconseguir una presència real, viva i espontània de la cultura (sigui quin sigui el concepte que en tinguem) en les nostres vides. I serà llavors quan la defensarem, no pas els del "sector" sinó el conjunt de la ciutadania. (...)

Llegiu tot l'article a : Variacions [9]

N. del E. Interacció va enllaçar els articles d'en Carles Spa [10] a FacebooK [11]

Inicia sessió [12] o registra't [13] per enviar comentaris
Etiquetes: polítiques públiques
Etiquetes: legitimitat

- [14]

URL d'origen: https://interaccio.diba.cat/CIDOC/blogs/2015/sector-cultural-encara-hem-aprendre

Enllaços:
[1] https://interaccio.diba.cat/members/interaccio
[2] https://interaccio.diba.cat/members/montessp
[3] http://pepmontes.com/
[4] http://www.carlesspa.blogspot.com.es/2015/07/balanc-del-govern-de-ciu-en-cultura-la.html
[5] http://www.carlesspa.blogspot.com.es/2015/07/tot-esperant-la-reaccio-del-sector-de.html
[6] https://pepmontes.files.wordpress.com/2013/04/la-cultura-en-risc.pdf
[7] http://pepmontes.com/2014/02/06/som-culturals-som-socials/
[8] http://www.nativa.cat/2015/07/qui-ocupa-el-debat-cultural/
[9] http://pepmontes.com/2015/07/28/sector-temps-treball-i-aprenentatge/
[10] https://interaccio.diba.cat/members/spanc
[11] https://www.facebook.com/interaccio
[12] https://interaccio.diba.cat/
[13] https://interaccio.diba.cat/form/alta-comunitat
[14] https://interaccio.diba.cat/node/5944